

Adam Jarosz

Uniwersytet Zielonogórski

Aktywność mniejszości niemieckiej w polskich wyborach samorządowych

Słowa kluczowe: mniejszość niemiecka w Polsce, władze lokalne, wybory samorządowe

Keywords: German minority in Poland, Local self-government, Local elections

Przedmiotem niniejszego artykułu jest udział mniejszości niemieckiej w polskich wyborach samorządowych po 1990 r. Demokratyzacja systemu politycznego w Polsce spowodowała ujawnienie się i zaktywizowanie się mniejszości narodowych, a w tym także rozpoczęcie działalności o charakterze politycznym. Wyrazem tego jest regularna obecność przedstawicieli mniejszości niemieckiej w prawie wszystkich kadencjach Sejmu RP. Trzeba jednak podkreślić, że to organy jednostek samorządu terytorialnego stały się naturalnym miejscem ich aktywności politycznej. To w ich ramach przedstawiciele danych grup narodowych mogą współtworzyć gremia decyzyjne i wpływać na rozwój zamieszkiwanych przez siebie gmin. Daje to szansę bycia współgospodarzem szczególnie tam, gdzie mniejszości stanowią większość lub istotny odsetek mieszkańców.

Mniejszość niemiecka według różnych statystyk jest najliczniejszą mniejszością narodową w Polsce, a jej przedstawiciele mieszkają w różnych regionach. Według spisu powszechnego z 2011 r. narodowość niemiecką zadeklarowało 109 tys. osób¹. W literaturze naukowej można również spotkać szacunki wskazujące na ok. 250-400 tys. osób w skali kraju. Zwarte skupiska tworzy ona jednak w głównej mierze w województwie opolskim i w mniejszej skali w śląskim – tradycyjnych polsko-niemieckich obszarach przygranicznych, które w wyniku przesunięcia granicy

¹ Główny Urząd Statystyczny, *Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011. Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych*, Warszawa, marzec 2012, s. 18.

Polski straciły taki status. Jednostek samorządowych z tych właśnie obszarów będzie dotyczyła niniejsza analiza².

Celem artykułu jest odpowiedź na pytanie, w jakich jednostkach samorządowych mniejszość niemiecka uzyskuje reprezentację polityczną, jak duży jest to odsetek głosów i mandatów, a co za tym idzie, jaka jest jej pozycja polityczna w organach samorządowych w wymienionych województwach. Poza tym zostanie zbadane, w jaki sposób politycy mniejszości funkcjonują w ramach samorządów i jak układa się współpraca z polskimi partnerami.

Analiza obejmuje lata 1990-2010 i wybory do rad gmin. Po 1998 r. uwzględniono także wybory do rad powiatów i sejmików województw, a po 2002 r. elekcje wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Podstawową metodą wykorzystaną w pracy jest metoda behawioralna. Opisano za jej pomocą zachowanie mniejszości niemieckiej w samorządach i wyborach lokalnych. Podstawowym materiałem źródłowym są dokumenty Państwowej Komisji Wyborczej. Wykorzystano liczne opracowania naukowe, a funkcję pomocniczą pełnią także materiały prasowe.

Warto podkreślić, że tematyką zajmowało się wielu autorów, badając mniejszość niemiecką pod względem jej tożsamości, a także aktywności społecznej w szerszym kontekście niż ten czysto polityczny w ramach gremiów o takim charakterze. Niniejszy artykuł ma więc charakter podsumowujący i kompilujący badania w tym zakresie oraz stanowi spojrzenie z szerokiej perspektywy przeszło 20 lat istnienia samorządów w Polsce i działalności w nich przedstawicieli mniejszości.

Pierwsze wybory samorządowe w 1990 i 1994 r.

Mniejszość niemiecka w Polsce ujawniła się w końcu lat 80. XX w., co było szokujące dla polskiego społeczeństwa. W okresie PRL oficjalna retoryka głosiła, iż Niemców w Polsce nie ma w ogóle, w związku z czym nikt nie spodziewał się deklaracji przynależności do tej grupy tak licznej rzeszy osób. W styczniu i lutym 1990 r. zarejestrowano pierwsze organizacje niemieckie, po licznych trudnościach (z odmową zarejestrowania przez sąd włącznie) i akcjach zbierania podpisów poparcia zainicjowanych przez Johanna Krolla. Powstały w ten sposób m.in. Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej na Śląsku Opolskim (obecnie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim – TSKN), mające początkowo siedzibę w Gogolinie, a obecnie w Opolu, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Ludności Pochodzenia Niemieckiego Województwa Katowickiego z siedzibą w Raciborzu, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Ludności Pochodzenia

² D. Matelski, *Niemcy w Polsce w XX wieku*, Warszawa–Poznań 1999, s. 273-277.

Niemieckiego Województwa Częstochowskiego, a parę miesięcy później Wspólnota Robocza „Pojednanie i Przyszłość”. Stowarzyszenia stały się głównymi podmiotami zrzeszającymi mniejszość niemiecką. Zaczęły one wkrótce głośno artykułować różne postulaty i przyjęły rolę jej reprezentacji politycznej, ponieważ pod ich szyldem występowała w wyborach samorządowych³.

Do pierwszych wyborów samorządowych z 27 maja 1990 r. mniejszość niemiecka przystąpiła wzmocniona poparciem, jakie otrzymał Heinrich Kroll w wyborach uzupełniających do senatu 4 lutego 1990 r. Koła mniejszości niemieckiej występowały w elekcji lokalnej pod polską nazwą TSKMN, a w wielu przypadkach współpracowały z Komitetami Obywatelskimi (KO). Kandydaci zgłoszeni także zostali na listach lokalnych ugrupowań (rad sołeckich, ochotniczych straży pożarnych i zakładowych PGR), a także jako osoby niezależne⁴.

Wybory, podobnie jak w całej Polsce, zdominowały na Opolszczyźnie Komitety Obywatelskie. Warto podkreślić, że TSKMN zgłosiło dużą liczbę kandydatów, w 38 na 61 gmin, mniejszą jedynie niż KO. Reprezentację uzyskało w samorządach 35 gmin, a w 26 z nich większość mandatów. Stało się to przy niskiej frekwencji wyborczej 40,8%, a w gminach, gdzie mieszka ludność niemiecka, na głosowanie wybrało się tylko 24,0-26,0% uprawnionych⁵. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w wyborach kandydaci rekomendowani bezpośrednio przez TSKMN zdobyli 86 mandatów w województwie opolskim. Warto jednak zaznaczyć, że członkom mniejszości niemieckiej przypisuje się aż 380 mandatów na 1440 (26,4%), a kandydaci związani z mniejszością otrzymali ok. 70 tys. głosów⁶.

Mimo tak dobrych wyników tylko w 15 gminach wybrano polityków mniejszości do zarządów gmin lub na wójtów i burmistrzów. W pozostałych jednostkach, gdzie mniejszość niemiecka uzyskała większość mandatów, wybrano kandydatów innych ugrupowań⁷. W sejmiku samorządowym województwa opolskiego mniejszość miała 26 delegatów z 76 łącznie zasiadających w tym gremium⁸.

³ Z. Kurcz, *Integracja i oczekiwania mniejszości niemieckiej na Śląsku*, [w:] *Wybrane aspekty życia społecznego na współczesnym Śląsku*, red. Z. Kurcz, Wrocław 1994, s. 24.

⁴ T. Urban, *Niemcy w Polsce. Historia mniejszości w XX wieku*, Opole 1994, s. 112-120.

⁵ Z. Kurcz, *Zachowania wyborcze mniejszości niemieckiej*, [w:] *Czy można przewidzieć? Socjologiczno-metodologiczne doświadczenia polskich badań przedwyborczych*, red. W. Sitek, Wrocław-Warszawa-Kraków 1995, s. 109-110; D. Berlińska, *Analiza ostatnich wyborów samorządowych i prezydenckich w województwie opolskim*, „Śląsk Opolski” 1991, nr 2.

⁶ R. Tkacz, *Wybory coraz mniej lokalne? Przejawy kartelizacji partii politycznych na szczeblu lokalnym i regionalnym na przykładzie wyborów na Śląsku Opolskim*, „Studia Wyborcze” 2008, t. 6, s. 78-80.

⁷ G. Bartodziej, *Die Deutschen in Polen – Schlesien ehemals und heute*, [w:] A. Kalinowski, *Die Deutsche Minderheit in Polen. Geschichte und Gegenwart*, Warszawa 1996, s. 23.

⁸ Niektórzy autorzy podają też liczbę 22 lub 25 delegatów, problem z ustaleniem dokładnej liczby wiąże się z nieujawnianiem swojej przynależności przez część radnych. Zob. D. Matelski, *op. cit.*, s. 292-294.

W czasie trwania kadencji liczba radnych identyfikujących się z Niemcami opolskimi zwiększyła się i byli oni reprezentowani w 38 samorządach, a w 31 z nich stanowili połowę składu. Stało się tak, ponieważ część radnych startujących z lokalnych komitetów ujawniła się dopiero w czasie trwania kadencji jako członkowie mniejszości niemieckiej – nie podając początkowo z różnych przyczyn swojej przynależności. Także poza województwem opolskim mniejszość odniosła sukcesy. W województwie katowickim uzyskała 24 mandaty, a w częstochowskim 8 miejsc w radach gmin. I tutaj jednak oficjalne dane nie oddają rzeczywistego obrazu sytuacji. Przykładem jest gmina Radłów w województwie częstochowskim, gdzie 17 spośród 18 radnych było niemieckiego pochodzenia, a 15 z nich działało w niemieckich organizacjach, mimo że nie startowało w wyborach pod ich szyldem. Przedstawiciel mniejszości był także wiceprzewodniczącym rady miejskiej Raciborza⁹.

Zbiorcze wyniki zostały przedstawione w tabeli 1. Ukazuje ona rezultaty komitetów stowarzyszeń mniejszości niemieckiej. Jak wykazano jednak powyżej, dane GUS nie do końca przedstawiają rzeczywisty obraz pozycji politycznej, jaką zajęły osoby identyfikujące się ze śląskimi Niemcami. Nie sposób bowiem na bazie tych danych ustalić, którzy kandydaci startowali z KO, a którzy jako kandydaci niezależni.

Tabela 1. Zbiorcze wyniki komitetów mniejszości niemieckiej w wyborach samorządowych w 1990 r.

Nazwa komitetu	Okręgi jednomandatowe		
	kandydaci	uzyskane głosy	uzyskane mandaty
Województwo opolskie			
Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej (TSKMN)	141	8356	86
Województwo częstochowskie			
Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Ludności Pochodzenia Niemieckiego (TSKLPN)	13	1412	8
Województwo katowickie			
Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Ludności Pochodzenia Niemieckiego (TSKLPN)	1	54	1
Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej (SSKMN)	38	1793	23

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Statystyka wyborów do rad gmin*, 27.05.1990, Warszawa 1990, s. 197, 203, 216, 385, 395, 413.

⁹ Z. Kurcz, *Mniejszość niemiecka w Polsce*, Wrocław 1995, s. 235-236.

Należy zaznaczyć, że ta kampania przebiegała w o wiele spokojniejszej atmosferze niż podczas wyborów uzupełniających do senatu w lutym 1990 r., kiedy to pojawiło się wiele napięć, a wręcz obraźliwych napisów na murach czy otwartych wyrazów niechęci i resentymentów w mediach i podczas spotkań wyborczych¹⁰. Jednym z haseł przewodnich Niemców było: „Nasze sprawy chcemy przejąć w swoje ręce”, postulowano przy tym poprawę infrastruktury wsi i restytucję kultury niemieckiej na Śląsku. Apelowano również o przeciwdziałanie emigracji z Polski opolskich Niemców, Republikę Federalną Niemiec widziano jako rzecznika mniejszości niemieckiej i pokładano nadzieje na uzyskanie wsparcia finansowego¹¹.

Kampania samorządowa była środkiem dla mniejszości do zbudowania i zorganizowania swoich struktur (kół miejscowych i zarządów gminnych – pozyskano ok. 130 tys. członków), mobilizacji aktywu w postaci nominowania kandydatów na radnych, a także sformułowania swoich postulatów i założeń programowych. Cele, jakie postawiła przed sobą mniejszość, to: nauka języka niemieckiego, krzewienie kultury i sztuki niemieckiej, obecność na stanowiskach decyzyjnych w administracji państwowej i samorządach, współpraca z RFN w celu poprawy warunków życia, przenoszenie na Opolszczyznę niemieckich rozwiązań technicznych i technologicznych, uzyskanie dostępu do środków masowego przekazu, a także dbanie o środowisko naturalne i zdrowie mieszkańców regionu. Punkty te zostały zawarte w deklaracji programowej i załączonej do niej uchwale przyjętej na pierwszym zebraniu TSKMN. Postulowano również uregulowanie przez parlament praw mniejszości, np. możliwości posiadania podwójnego obywatelstwa, stworzenie ogólnopolskiej reprezentacji mniejszości niemieckiej jako partnera we współpracy dla władz polskich i niemieckiej ambasady w Warszawie. Pojawił się również pomysł przeniesienia Konsulatu Generalnego RFN z Krakowa do Opola. Ważnym tematem okazało się również przywrócenie zmienionych w ramach akcji polonizacyjnej imion i nazwisk sprzed 1945 r. na podstawie rejestrów urzędu stanu cywilnego czy starych dokumentów. Kontakty z RFN chciano pielęgnować poprzez wymianę młodzieży. Warto podkreślić, że duża część tych postulatów pojawiała się również przy innych okazjach. Niemniej struktury samorządowe okazały się miejscem właściwym do realizacji części z nich¹².

W kampanii wyborczej zrezygnowano z kolportażu materiałów, a skupiono się na promowaniu kandydatów we własnych kręgach. Organizowano przy tym festyny,

¹⁰ D. Berlińska, P. Madajczyk, *Mniejszość niemiecka w Polsce*, [w:] *Mniejszości narodowe w Polsce. Praktyka po 1989 roku*, red. B. Berdychowska, Warszawa 1998, s. 101.

¹¹ D. Berlińska, *Mniejszość niemiecka na Śląsku Opolskim w poszukiwaniu tożsamości*, Opole 1999, s. 218-219.

¹² W. Lesiuk, M. Lis, A. Trzecielińska-Polus, *Polacy i Niemcy. Płaszczyny i drogi normalizacji. Doświadczenia pierwszej dekady realizacji polsko-niemieckiego traktatu z 17 czerwca 1991 r. na przykładzie Śląska Opolskiego*, Opole 2001, s. 16-19.

podczas których prezentowany był program artystyczny i kulturalny nawiązujący do polskich i niemieckich tradycji regionu¹³. Przełom 1989 r. przyniósł zmianę w położeniu mniejszości niemieckiej, ale przede wszystkim po omawianych wyborach powstała dla niej szeroka baza polityczna oparta na strukturach lokalnych¹⁴.

W wyborach samorządowych z 19 czerwca 1994 r. mniejszość niemiecka powołała sześć komitetów, a największymi z nich były: Komitet Wyborczy (KW) Mniejszość Niemiecka, KW Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim i KW „Niemiecka Grupa Narodowościowa”. Kandydaci niemieccy, podobnie jak w 1990 r., startowali także z innych komitetów, jak np.: Ruch Obywatelski Gminy Strzelce Opolskie, My dla Ciebie w Kędzierzynie. W Katowickiem było to np. Porozumienie dla Bytomia oraz Toszecka Inicjatywa Wyborcza. Niektóre osoby startowały również z list partyjnych, np. Sojuszu Lewicy Demokratycznej, a także jako kandydaci niezależni. Tym razem postulaty mniejszości zawarto w Programie Niemców oraz Katalogu Mniejszości Niemieckiej zaadresowanym do rządów Polski i Niemiec. Wśród nich znalazło się: zagwarantowanie dostępu do urzędów, rozwój niemieckiego szkolnictwa, domów kultury, bibliotek i zapewnienie bezpieczeństwa niemieckim instytucjom. Niemieccy działacze walczyli również o dostęp do mediów publicznych, uznanie roszczeń rentowych i emerytalnych, dla osób służących w niemieckich oddziałach i formacjach wojskowych, opieki społecznej czy podwójnego obywatelstwa. Niemcy opolscy chcieli mieć udział w dysponowaniu środkami przyznawanymi przez państwo dla mniejszości. Wzywali oni także, by Polska przestrzegала zobowiązań międzynarodowych w sprawach mniejszości i wprowadziła ułatwienia dla niemieckich inwestorów oraz europejskie standardy w nabywaniu własności i osiedlaniu się. Mniejszość widziała się także jako ważny element w procesie pojednania polsko-niemieckiego. Chciała przy tym włączyć do dialogu przedstawicieli niemieckiego środowiska wypędzonych i wysiedlonych¹⁵.

Kampania przebiegała w znacznie spokojniejszej atmosferze niż ta z 1990 r., bez sporów o charakterze nacjonalistycznym. Wyborcy docenili też gospodarnie rządzących wójtów i burmistrzów reprezentujących mniejszość, przez co wielu z nich uzyskało reelekcję¹⁶.

W tych wyborach kandydaci mniejszości niemieckiej zdobyli 177 mandatów w 25 gminach z 65 (12,3% ogółu mandatów w woj. opolskim). Z powodu tego, że

¹³ D. Matelski, *op. cit.*, s. 306.

¹⁴ T. Urban, *op. cit.*, s. 112-120.

¹⁵ Z. Kurcz, *Mniejszość niemiecka w Polsce*, s. 235-236; W. Lesiuk, M. Lis, A. Trzecielińska-Polus, *op. cit.*, s. 30-31.

¹⁶ Z. Lentowicz, *Niemiec wójt, Białorusin w ratuszu. Mniejszości wybrały*, „Rzeczpospolita” 28.06.1994, [w:] *Niemcy w Polsce. Artykuły z polskiej i niemieckiej prasy z lat 1989-2010*, Gliwice–Opole 2010, s. 19-20.

wielu z nich startowało jako kandydaci niezależni, ich rzeczywista liczba wynosić mogła 377 lub nawet 550 mandatów (na 1435), czyli 26,2% lub 38,3% wszystkich miejsc w radach. Frekwencja na obszarze Opolszczyzny wyniosła 33% uprawnionych do głosowania. Przełożyło się to na 22 stanowiska wójtów i burmistrzów oraz 26 przewodniczących rad gminnych¹⁷. Do tego mniejszość uzyskała 39 mandatów w zachodnich gminach województwa katowickiego i w 5 gminach województwa częstochowskiego. Pojedyncze mandaty uzyskali też w gminach Dolnego Śląska, Pomorza, Warmii i Mazur¹⁸.

Radni TSKN wprowadzili do opolskiego sejmiku samorządowego 8 przedstawicieli, a sympatyzujący z mniejszością dodatkowych 25, co dało łączną liczbę 33 delegatów (na 82 – 40%). Stworzyli oni tym samym najsilniejszą frakcję i weszli w koalicję z ugrupowaniami centroprawicowymi o rodowodzie solidarnościowym. Uzyskali także stanowisko wiceprzewodniczącego sejmiku. Członek TSKN wybrany został do Krajowego Sejmiku Samorządowego, a czterej działacze zajęli stanowiska przewodniczących komisji¹⁹.

Wybory 1998 po reformie samorządowej

W czasie gdy przygotowywano drugi etap reformy samorządowej, pierwotny projekt przewidywał podział Polski na 12 województw. Zakładał on włączenie Opolszczyzny do województwa śląskiego ze stolicą w Katowicach. Spowodowało to ostre protesty miejscowej ludności, czego wyrazem było utworzenie Obywatelskiego Komitetu Obrony Opolszczyzny. W jego prace bardzo aktywnie włączyli się działacze mniejszości niemieckiej. Organizowano protesty, także w Warszawie, a w dyskusjach podkreślano, że połączenie z Katowicami zniszczyłoby ład i porządek w tym regionie. Podnoszono również argument, że ludność pochodzenia niemieckiego stanowić będzie tylko 5% w całym województwie i straci swoje znaczenie zarówno społeczne, jak i polityczne. Warto przy tym zaznaczyć, że ostatecznie akcja zakończyła się sukcesem i województwo opolskie udało się zachować. Innym pozytywnym jej wymiarem było zbliżenie przedstawicieli wielu grup (polskich i mniejszościowych) oraz współdziałanie w przeświadczeniu, że wszystkim zależy na rozwoju regionu²⁰.

¹⁷ G. Bartodziej, *op. cit.*, s. 23-24; R. Tkacz, *op. cit.*, s. 80-81.

¹⁸ T. Browarek, *Transformacja życia politycznego mniejszości niemieckiej w Polsce po 1989 roku*, [w:] *Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji*, red. E. Michalak, H. Chałupczak, Lublin 2006, s. 321; D. Matelski, *op. cit.*, s. 307.

¹⁹ J. Niemann, *Mniejszość niemiecka w Polsce w latach 1989-2005*, „Rocznik Łukowski” 2009, nr 7, s. 181.

²⁰ D. Berlińska, *Mniejszość niemiecka na Śląsku Opolskim...*, s. 234-237; Z. Lentowicz, *Skutek kreski. Reforma administracyjna – na przykład Opolszczyzna*, „Rzeczpospolita” 9.03.1998, [w:] *Niemcy w Polsce. Artykuły z polskiej i niemieckiej prasy...*, s. 26-29; H. Kolb, *Strach przed wypędze-*

W takiej atmosferze odbyły się 11 października 1998 r. trzecie wybory samorządowe. Miały one przełomowy charakter, ponieważ po reformie samorządowej i utworzeniu powiatów oraz samorządów w województwach głosowanie odbywało się na trzech szczeblach. Walka o zachowanie województwa opolskiego wpłynęła mobilizująco na elektorat, ponieważ frekwencja wyniosła rekordowe 43,58%. Mniejszość niemiecka wystawiła swoich kandydatów na wszystkich trzech szczeblach – wojewódzkim, powiatowym i gminnym. Do sejmiku województwa uzyskała 13 mandatów z 45 (28,89%), stanowiąc drugą siłę w tym gremium. Przełożyło się to na uczestnictwo w koalicji rządzącej regionem razem z Akcją Wyborczą Solidarność i Unią Wolności oraz obsadzenie dwóch miejsc w zarządzie województwa. Przedstawiciel mniejszości Ryszard Galla został wicemarszałkiem województwa. W kwietniu 2002 r. po klęsce wyborczej AWS i UW rozpadła się koalicja rządząca, a mniejszość stworzyła nową siłę razem z SLD. Ryszard Galla objął dzięki temu stanowisko marszałka, a do zarządu województwa wszedł reprezentant mniejszości Hubert Niepala²¹.

W powiatach Niemcy opolscy zdobyli łącznie 105 mandatów na 375 (28%), uzyskując reprezentację w 6 z 12 powiatów, wygrywając przy tym we wszystkich z nich. W trzech przewaga była na tyle duża, że umożliwiła wybór starosty. W radzie miasta Opola zasiadło tylko dwóch radnych, ale stali się ważnym czynnikiem przy tworzeniu koalicji ze względu na remis między SLD a koalicją AWS i UW, przeważając na rzecz sił centroprawicowych²².

W gminach zaś uzyskali łącznie 478 mandatów z 1561, czyli 30,62% ogółu. Wprowadzili oni swoich przedstawicieli w 6 radach gmin powyżej 20 tys. mieszkańców, uzyskując 33 spośród 356 mandatów (9,26%). W gminach poniżej 20 tys. mieszkańców mniejszość uzyskała reprezentację w 34 jednostkach (na 58). Łącznie w 28 radach gmin miała większość, a w 31 swoich burmistrzów i wójtów. W województwie śląskim mniejszość uzyskała łącznie 39 mandatów²³.

Tym razem kampania wyborcza miała bardziej intensywny przebieg, czego wyrazem było stosowanie przez mniejszość plakatów, ulotek, czy też odwiedzanie wyborców w ich domach i wysyłanie do nich listów. Działania cechowały się profesjonalizmem, a na listach wyborczych znaleźli się również Polacy²⁴. Program wyborczy skoncentrował się na współpracy z Polakami, rozwoju gospodarczym regionu

niem ze śląskiego raju, „Die Welt” 3.04.1998, [w:] *Niemcy w Polsce. Artykuły z polskiej i niemieckiej prasy...*, s. 86-87.

²¹ A. Szczepański, *Aktywność społeczno-polityczna mniejszości niemieckiej na Śląsku Opolskim po 1989 roku*, Toruń 2013, s. 199-200.

²² D. Matelski, *op. cit.*, s. 307.

²³ T. Browarek, *op. cit.*, s. 319-322.

²⁴ D. Berlińska, *Wybory samorządowe w województwie opolskim*, „Śląsk Opolski” 1998, nr 4, s. 41.

i utrzymaniu tradycji Śląska. Ważne miejsce zajęły też sprawy społeczności lokalnych, jak infrastruktura – modernizacja dróg, sieci energetycznych, budowy i remontów placówek użyteczności publicznej, w tym edukacyjnych, czy usługi komunalne, takie jak dostawa wody i odbiór ścieków²⁵. Głównymi hasłami mniejszości były „Europę zbudujemy tutaj” i „Opolszczyzna naszym wspólnym domem”. W dokumentach programowych podkreślano skuteczność dotychczasowych działań samorządowców mniejszościowych i troskę o lokalny *Heimat*. Podkreślano też udział razem z polskimi sąsiadami w walce o zachowanie województwa opolskiego w czasie reformy samorządowej 1998 r., a w ten sposób integrację ludności regionu. Mniejszość przedstawiała się również jako ugrupowanie o regionalnym charakterze, wyjątkowo troszczące się o sprawy regionu²⁶.

Wybory samorządowe po 2002 roku – nowy tryb wybierania gminnego organu wykonawczego

W czwartych wyborach samorządowych, które odbyły się 27 października 2002 r., ograniczono liczbę radnych w gminach, a organ wykonawczy wybierano po raz pierwszy w bezpośrednich wyborach. Na szczeblu powiatów i województw system wyborczy nie uległ zmianie. Niemcy opolscy zarejestrowali Komitet Wyborczy Mniejszość Niemiecka, którego hasłem było „Kompetencja przede wszystkim”. Postulowano w nim wprowadzenie systematycznej strategii rozwoju infrastruktury w regionie oraz poprawę stanu środowiska naturalnego. Ważnym punktem była też integracja europejska i rozwój kultury Śląska Opolskiego jako obszaru wielokulturowego²⁷.

W województwie opolskim frekwencja wyniosła 40,61% uprawnionych do głosowania. W wyborach do sejmiku wojewódzkiego KW Mniejszość Niemiecka zdobyła 7 mandatów, uzyskując drugi wynik za SLD – 18,61% głosów, podobnie jak cztery lata wcześniej. W rezultacie ugrupowanie weszło w koalicję z lewicą, dzięki czemu Ryszard Galla został wicemarszałkiem województwa, a Andrzej Kasiura członkiem zarządu. Po wyborach parlamentarnych w 2005 r., gdy Ryszard Galla został wybrany posłem na Sejm RP, funkcję tę przejął Józef Kotyś²⁸.

W wyborach do rad powiatów mniejszość wywalczyła 61 z 227 mandatów. W 7 z 12 powiatów miała swoją reprezentację – najwięcej ze wszystkich komitetów

²⁵ D. Matelski, *op. cit.*, s. 309.

²⁶ W. Lesiuk, M. Lis, A. Trzecielińska-Polus, *op. cit.*, s. 31-32.

²⁷ T. Browarek, *op. cit.*, s. 322-323.

²⁸ R. Tkacz, *Wybory jako płaszczyzna rozwiązywania konfliktów narodowościowych. Przypadek mniejszości niemieckiej na Śląsku Opolskim*, [w:] *Dwudziestolecie demokratycznych wyborów w Polsce. Światowy dzień wyborów. Księga pamiątkowa z okazji obchodów 20-lecia demokratycznych wyborów w Polsce*, red. S.J. Jaworski, K.W. Czaplicki, Warszawa 2011, s. 194.

w skali województwa, a w trzech z nich stanowiła większość. Warto też podkreślić, że w czterech powiatach osiągnęła najlepszy wynik, a w kolejnych dwóch tworzyła silną frakcję. Kandydaci rekomendowani przez mniejszość zdobyli 275 mandatów z 870 (31,6%) do rad gmin poniżej 20 tys., a dalszych 93 radnych startowało z list obywatelskich komitetów wyborczych, solidaryzując się jednak z grupą niemiecką. Reprezentację uzyskali oni w 40 gminach województwa, a większość w 23 radach. Kandydaci mniejszości zdobyli także 25 stanowisk wójtów i burmistrzów. W gminach powyżej 20 tys. mniejszość uzyskała 25 mandatów na 281 – 8,89%. Warto jednak podkreślić, że i tym razem pewnych trudności nastęrczało ustalenie dokładnej liczby radnych reprezentujących mniejszość, ponieważ startowali oni także z lokalnych komitetów²⁹.

Wspomnieć należy również o drugim komitecie, który przystąpił do wyborów jako reprezentacja mniejszości niemieckiej. W województwie śląskim zgłoszony został Komitet Wyborczy Wyborców „Niemcy Ziemi Górnośląskiej”, który powstał pod patronatem Rady Niemców Górnośląskich, a w jego skład weszły TSKN Województwa Śląskiego, Niemiecka Wspólnota „Pojednanie i Przyszłość” oraz Związek Młodzieży Niemieckiej. Kandydaci tego ugrupowania wystawiani byli w koalicji z innymi inicjatywami, a w powiecie gliwickim i rybnickim startowali samodzielnie. Nie odnieśli jednak takiego sukcesu jak Niemcy opolscy i nie uzyskali żadnego mandatu³⁰.

W piątych wyborach, przeprowadzonych 12 listopada 2006 r., frekwencja wyniosła 45,91%. Niemcy występowali w nich jako Komitet Wyborczy Mniejszość Niemiecka, który zablokował listę z PO i PSL w gminach powyżej 20 tys. mieszkańców, powiatach i w wyborach do sejmiku województwa. Mniejszość uzyskała w sejmiku 7 mandatów i stała się częścią koalicji rządzącej z PO i PSL. Jej przedstawiciel Józef Kotyś pozostał wicemarszałkiem województwa, a Andrzej Kasiura członkiem zarządu³¹.

W wyborach do rad powiatów mniejszość niemiecka zdobyła 54 mandaty i ponownie uzyskała najlepszy wynik spośród wszystkich komitetów w województwie opolskim. W 2 z 12 powiatów uzyskała bezwzględną większość, a w 3 kolejnych największy klub radnych. Przełożyło się to na wybór 5 starostów. Do rad gmin zdobyła 304 mandaty, ale właściwą liczbę szacowano na 387, ponieważ tradycyjnie już część osób kandydowała w ramach lokalnych komitetów obywatelskich. Przejście części działaczy na lokalne listy spowodowane było m.in. narastającym konfliktem wewnątrz struktur TSKN. W wyborach mniejszość wywalczyła także 24 stanowiska wójtów i burmistrzów³².

²⁹ R. Tkacz, *Aktywność społeczeństwa obywatelskiego na Opolszczyźnie w wyborach parlamentarnych i samorządowych*, „Śląsk Opolski” 2010, nr 4(73), s. 13.

³⁰ A. Szczepański, *op. cit.*, s. 207.

³¹ R. Tkacz, *Wybory jako płaszczyzna rozwiązywania konfliktów...*, s. 194.

³² G. Janusz, *Udział mniejszości narodowych w wyborach samorządowych w Polsce*, [w:] *Stan i perspektywy demokracji bezpośredniej w Polsce*, red. M. Marczevska-Rytko, Lublin 2010, s. 79;

Jeden mandat uzyskała też przedstawicielka mniejszości w sejmiku województwa warmińsko-mazurskiego z listy PSL, a dwa miejsca zdobyli kandydaci niemieccy w radach gmin w tym województwie. Mniejszość uzyskała także mandaty w województwie śląskim – 9 do rad gmin oraz wójta w Krzanowicach³³.

W wyborach, które odbyły się 21 listopada 2010 r., mniejszość startowała jako KW TSKN na Śląsku Opolskim. W elekcji do sejmiku wojewódzkiego uzyskał on 6 mandatów i wszedł w skład „wielkiej” koalicji z PO, PSL i SLD. Dzięki temu Roman Kolek został wicemarszałkiem województwa, a Józef Kotyś otrzymał stanowisko zastępcy przewodniczącego sejmiku. Mniejszość zdobyła także 49 mandatów w radach powiatów. Tym razem nie uzyskała większości bezwzględnej w żadnej radzie, mimo tego utworzyła największe kluby radnych w 5 z nich, dzięki czemu wybrano 4 niemieckich starostów. W wyborach do rad gmin Niemcy opolscy wywalczyli 264 mandaty w gminach do 20 tys. i 15 w gminach powyżej 20 tys. Ponownie część kandydatów startowała z list lokalnych komitetów. W bezpośrednich wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów mniejszość uzyskała 23 stanowiska³⁴.

Mniejszość szła do wyborów z hasłem „Ze śląskim charakterem. Mniejszość niemiecka dla regionu”. Głównymi postulatami były pielęgnowanie wielokulturowości, rozwój gospodarki i podnoszenie jakości życia w regionie. Chciano to osiągnąć poprzez: podniesienie jakości nauczania języka, wzmocnienie integracji mieszkańców, inwestowanie w sektor badań i rozwoju oraz innowacje w gospodarce, wzmocnianie instytucji otoczenia biznesu, funduszy pożyczkowych i inicjatyw klastrowych, a także inwestycje w modernizację dróg, czyste środowisko itp.³⁵

Podsumowując wyniki komitetów zarejestrowanych przez mniejszość niemiecką w kolejnych wyborach samorządowych w gminach województwa opolskiego i śląskiego, można stwierdzić, iż średnie poparcie dla nich kształtuje się na poziomie powyżej 25%. W gminach, gdzie odsetek ludności jest wysoki, jej kandydaci regularnie uzyskują bezwzględną większość mandatów i są w stanie samodzielnie rządzić. Warto zwrócić uwagę na zanik komitetów mniejszościowych w gminach województwa śląskiego. Szczegółowe rezultaty przedstawiono w tabeli 2.

R. Tkacz, *Aktywność społeczeństwa obywatelskiego...*, s. 13.

³³ J. Plewko, *Mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczności języka regionalnego a samorząd terytorialny w Polsce*, Lublin 2010, s. 180-181.

³⁴ A. Szczepański, *op. cit.*, s. 212; R. Tkacz, *Wybory jako płaszczyzna rozwiązywania konfliktów...*, s. 192-194.

³⁵ A. Szczepański, *op. cit.*, s. 211.

Tabela 2. Wyniki mniejszości niemieckiej w wyborach do rad gmin 1994-2010

Nazwa gminy	Odsetek ludności niemieckiej		1994		1998		2002		2006		2010	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Baborów		b.d.	-	-	3	15%	1	6,66%	-	-	-	-
Biała		42,0%	16	72,72%	18	81,81%	12	80%	9	60%	11	73,33%
Bierawa		24,6%	14	70%	13	65%	3	20%	6	40%	3	20%
Chrzastowice		25,7%	3	16,66%	16	88,88%	8	53,33%	12	80%	7	46,66%
Cisek		42,4%	1	5%	11	55%	10	66,66%	9	60%	9	60%
Dąbrowa		b.d.	7	35%	1	5%	7	46,66%	3	20%	3	20%
Dobrzeń Wlk.		20,3%	-	-	19	86,36%	12	80%	11	73,33%	5	33,33%
Głogówek		24,3%	8	33,33%	14	58,33%	8	53,33%	7	46,66%	7	46,66%
Gogolin		b.d.	-	-	11	50%	3	20%	9	60%	9	60%
Izbicko		28,1%	4	22,22%	15	83,33%	9	60%	14	93,33%	14	93,33%
Jemielnica		23,7%	11	55%	16	80%	9	60%	10	66,66%	14	93,33%
Kolonowskie		41,1%	1	5%	18	90%	12	80%	10	66,66%	10	66,66%
Komprachcice		29,5%	-	-	16	72,72%	8	53,33%	9	60%	6	40%
Krapkowice ^c		b.d.	5	17,85%	6	21,42%	5	23,8%	5	23,8%	3	14,28%
Lasowice Wlk.		37,4%	9	45%	14	70%	10	66,66%	8	53,33%	11	73,33%
Leśnica		26,9%	17	85%	17	85%	13	86,66%	11	73,33%	12	80%
Łubiany		27,4%	-	-	17	85%	12	80%	14	93,33%	5	33,33%
Murów		31,0%	4	22,22%	8	44,44%	8	53,33%	5	33,33%	8	53,33%
Ozimek ^c		b.d.	4	14,28%	12	42,85%	10	47,61%	9	42,85%	6	28,57%
Pawłowiczki		20,7%	-	-	12	60%	8	53,33%	4	26,66%	-	-
Pokój		b.d.	-	-	7	38,88%	-	-	-	-	-	-
Polska Cerkiew		21,9%	-	-	12	66,66%	11	73,33%	10	66,66%	10	66,66%
Popielów		b.d.	-	-	12	60%	9	60%	8	53,33%	8	53,33%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Proszków	30,2%	-	-	14	63,63%	10	66,66%	14	93,33%	13	86,66%
Reńska Wieś	34,5%	12	60%	17	85%	10	66,66%	10	66,66%	7	46,66%
Strzelce Opol. ^c	b.d.	-	-	6	21,42%	5	23,8%	6	28,57%	4	19,04%
Strzeleczki	41,6%	18	90%	12	60%	9	60%	12	80%	7	46,66%
Tarnów Opolski	23,8%	10	45,45%	14	63,63%	6	40%	8	53,33%	8	53,33%
Turawa	20,6%	3	13,63%	11	55%	4	26,66%	7	46,66%	7	46,66%
Ujazd	25,2%	-	-	14	77,77%	8	53,33%	3	20%	6	40%
Walice	31,7%	1	5%	16	88,88%	9	60%	11	73,33%	14	93,33%
Zawadzkie	b.d.	5	22,72%	15	68,18%	4	26,66%	2	13,33%	1	6,66%
Zdzieszowice	b.d.	7	29,16%	8	33,33%	3	20%	5	33,33%	5	33,33%
Zębówice	42,1%	7	38,88%	13	72,22%	7	46,66%	9	60%	12	80%
Kędzierzyn-K. ^c	b.d.	5	13,88%	3	8,33%	2	8,69%	2	8,69%	1	4,34%
Kluczbork ^c	b.d.	3	9,37%	4	12,5%	2	9,52%	2	9,52%	1	4,76%
Opole ^c	b.d.	2	4,4%	2	4,44%	1	4%	-	-	-	-
Dobrodzień	25%	-	-	-	-	13	86,67%	10	66,66%	9	60%
Gorzów Śl.	b.d.	1	5%	15	75%	8	53,33%	8	53,33%	10	66,66%
Olesno	23,8%	8	28,57%	12	50%	4	26,66%	3	20%	4	26,66%
Radłów	27,9%	2	11,11%	14	77,77%	7	46,66%	9	60%	9	60%
Suma	-	188 ^a	12,33%	478	30,62%	300	26,06%	304	26,41%	279	23,84%
Województwo śląskie											
Ciasna	b.d.	-	-	1	5%	-	-	-	-	-	-
Herby	b.d.	2	10%	-	-	-	-	-	-	-	-
Kalety	b.d.	-	-	1	5%	-	-	-	-	-	-
Pawonków	b.d.	2	11,11%	1	5,55%	1	6,66%	-	-	-	-
Krzanowice	20,5%	6	33,33%	4	22,22%	8	53,33%	8	53,33%	-	-
Krzyżanowice	b.d.	5	22,72%	8	36,36%	-	-	-	-	-	-
Kuźnia Racib.	b.d.	2	9%	2	9,09%	-	-	-	-	-	-

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Nędza	b.d.	7	35%	8	40%	-	-	-	-	-	-
Pilchowice	b.d.	1	4,54%	-	-	-	-	-	-	-	-
Rudnik	b.d.	2	11,11%	8	44,44%	-	-	-	-	-	-
Rudziniec	b.d.	3	13,63%	-	-	-	-	-	-	-	-
Tworóg	b.d.	4	20%	-	-	-	-	-	-	-	-
Zbrosławice	b.d.	2	8,33%	3	12,5%	-	-	-	-	-	-
Bytom	b.d.	3	6%	-	-	-	-	-	-	-	-
Gliwice	b.d.	1	2%	-	-	-	-	-	-	-	-
Racibórz	b.d.	3	8,33%	-	-	-	-	-	-	-	-
Pietrowice Wlk.	b.d.	-	-	3	15%	-	-	-	-	-	-
Suma	-	43 ^b	1,57%	39	0,09%	9	0,03%	8	0,03%	0	0%

^a Suma mandatów z woj. opolskiego i 3 gmin woj. częstochowskiego, które po 1998 r. weszły w skład województwa opolskiego. W woj. opolskim w kształcie z 1994 r. mniejszość niemiecka zdobyła 177 mandatów.

^b Suma mandatów z woj. katowickiego i 3 gmin woj. częstochowskiego, które po 1998 r. weszły w skład woj. śląskiego. W woj. katowickim w kształcie z 1994 r. mniejszość niemiecka zdobyła 39 mandatów.

^c Gminy pow. 20 tys. mieszkańców. Opole jest jedynym w woj. miastem na prawach powiatu.

Źródło: Państwowa Komisja Wyborcza (PKW), Główny Urząd Statystyczny (GUS), Wybory do rad gmin. Statystyka wyborów, 19.06.1994, *Województwo Opolskie*, Warszawa 1994; PKW, GUS, Wybory do rad gmin. Statystyka wyborów, 19.06.1994, *Województwo Częstochowskie*, Warszawa 1994; PKW, GUS, Wybory do rad gmin. Statystyka wyborów, 19.06.1994, *Województwo Katowickie*, Warszawa 1994; PKW, Wybory samorządowe II kadencji 1998 r., cz. 1: Statystyka wyborów, Warszawa grudzień 1998; PKW, Wybory samorządowe II kadencji 1998 r., cz. 2: Wyniki głosowania i wyniki wyborów, t. 12: *Województwo śląskie*, Warszawa grudzień 1998; PKW, Wybory samorządowe II kadencji 1998 r., cz. 2: Wyniki głosowania i wyniki wyborów, t. 8: *Województwo opolskie*, Warszawa grudzień 1998; PKW, Wybory do rad gmin: wyniki głosowania i wyniki wyborów, *Województwo opolskie*, <http://wybory2002.pkw.gov.pl/grada/gwl/wl6/index.html> [4.09.2014]; PKW, *Geografia wyborcza. Województwo opolskie*, <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/geoWojewodztwo68cb.html?id=160000&type=0> [5.09.2014]; PKW, *Geografia wyborcza. Województwo opolskie*, <http://wybory2010.pkw.gov.pl/geo/pl/160000/160000.html> [6.09.2014].

Tabela 3. Wyniki mniejszości niemieckiej w wyborach do rad powiatów 1998-2010

Nazwa powiatu	Odsetek ludności niemieckiej	1998		2002		2006		2010	
		liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Kędzierzyńsko-kozielski	13,15%	15	37,5%	6	26,08%	8	34,78%	5	23,80%
Kluczbork	b.d.	–	–	3	15,78%	2	10,52%	2	10,52%
Krapkowicki	18,38%	18	60%	11	57,89%	7	36,84%	7	36,84%
Oleski	16,82%	14	46,67%	9	47,36%	8	42,10%	9	47,36%
Opolski	19,82%	29	64,44%	15	60%	16	64%	12	48%
Prudnicki	14,93%	9	30%	4	21,05%	3	17,64%	5	29,41%
Strzelecki	20,62%	20	57,14%	13	61,9%	10	52,63%	9	47,36%
Suma	–	105	28%	61	26,87%	54	24,21%	49	22,17%

Źródło: Raport dotyczący sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2007, s. 13; PKW, Wybory samorządowe 11 października 1998 r., cz. 2: Wyniki głosowania i wyniki wyborów, t. 12: Województwo śląskie, Warszawa grudzień 1998; PKW, Wybory samorządowe 11 października 1998 r., cz. 2: Wyniki głosowania i wyniki wyborów, t. 8: Województwo opolskie, Warszawa grudzień 1998; PKW, Wybory do rad gmin: wyniki głosowania i wyniki wyborów, Województwo opolskie, <http://wybory2002.pkw.gov.pl/grada/gw1/w16/index.html> [4.09.2014]; PKW, Geografia wyborcza, Województwo opolskie, <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/geo/Wojewodztwo68cb.html?id=160000&type=0> [5.09.2014]; PKW, Geografia wyborcza, Województwo opolskie, <http://wybory2010.pkw.gov.pl/geo/pl/160000/160000.html> [6.09.2014].

W przypadku rad powiatów udział w podziale mandatów kształtuje się na poziomie ok. 25%, choć z każdymi wyborami systematycznie spada. Niemniej mniejszość stanowi w nich znaczącą siłę, mimo że w skali poszczególnych powiatów jej odsetek nie stanowi więcej niż 25% mieszkańców. Szczegółowe wyniki komitetów zarejestrowanych przez mniejszość niemiecką zaprezentowano w tabeli 3.

Liczba mandatów mniejszości w sejmiku województwa opolskiego od 2002 roku utrzymuje się na stałym poziomie ok. 20-25%, poza pierwszą kadencją, gdzie zdobyła ponad 40% miejsc. Warto jednak podkreślić, że Niemcy opolscy są ważnym partnerem ze względu na wysoką zdolność koalicyjną. Dzięki temu regularnie wprowadzają swoich reprezentantów do zarządu województwa. Szczegółowe wyniki zaprezentowano w tabeli 4.

Tabela 4. Wyniki mniejszości niemieckiej w wyborach do Sejmiku Województwa Opolskiego 1998-2010

Województwo	1998		2002		2006		2010	
Opolskie	13	43,3%	7	23,3%	7	23,3%	6	20,0%

Źródło: PKW, *Wybory samorządowe 11 października 1998 r., cz. 2: Wyniki głosowania i wyniki wyborów*, t. 12: *Województwo śląskie*, Warszawa grudzień 1998; PKW, *Wybory samorządowe 11 października 1998 r., cz. 2: Wyniki głosowania i wyniki wyborów*, t. 8: *Województwo opolskie*, Warszawa grudzień 1998; PKW, *Wybory do rad gmin: wyniki głosowania i wyniki wyborów, Województwo opolskie*, <http://wybory2002.pkw.gov.pl/grad/gwl/w16/index.html> [4.09.2014]; PKW, *Geografia wyborcza, Województwo opolskie*, <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/geoWojewodztwo68cb.html?id=160000&type=0> [5.09.2014]; PKW, *Geografia wyborcza, Województwo opolskie*, <http://wybory2010.pkw.gov.pl/geo/pl/160000/160000.html> [6.09.2014].

Mniejszość niemiecka – ważny aktor regionalnej sceny samorządowej

Wyniki wyborów samorządowych jednoznacznie pokazują, że mniejszość niemiecka stanowi poważną siłę polityczną w skali regionalnej i lokalnej w województwie opolskim. Dotyczy to głównie obszarów wiejskich, na których tworzy zwarte skupiska. Jak wynika z badań opublikowanych w Raporcie dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Polskę postanowień Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości Narodowych, 70,51% Niemców w Polsce zamieszkuje na wsiach. Co za tym idzie, w miastach na prawach powiatu lub gminach powyżej 20 tys. mieszkańców odsetek radnych jest bardzo niski³⁶.

³⁶ J. Plewko, *op. cit.*, s. 86, 89.

Największe skupiska ludności deklarującej narodowość niemiecką funkcjonują w powiatach: strzeleckim, opolskim, krapkowickim, oleskim, prudnickim, kędzierzyńsko-kozielskim, kluczborskim oraz zachodnich powiatach województwa śląskiego: raciborskim, gliwickim i lublinieckim³⁷. Rozmieszczenie geograficzne ludności niemieckiej pokazano na rycinie 1. W 27 gminach w województwie opolskim zamieszkuje 20% i więcej ludności zaliczającej się do mniejszości niemieckiej. W tych też gminach i powiatach mniejszość stanowi ważną siłę polityczną, choć reprezentację uzyskuje przy tym także w kilku innych. Dzieje się tak pomimo rosnącej pozycji partii politycznych i sprzyjających im zmian w systemach wyborczych, a opolscy Niemcy utrzymują ważną pozycję w samorządowych strukturach władzy³⁸.

Prawidłowością jest również to, że w gminach, gdzie mniejszość niemiecka uzyskuje wysokie poparcie, frekwencja wyborcza jest znacząco niższa niż w pozostałych jednostkach. Może świadczyć to z jednej strony o wysokiej mobilizacji wiernego mniejszości elektoratu, przy bierności polskiej części społeczności lokalnych. Natomiast wpływ na taki stan rzeczy mogą mieć również liczne wyjazdy zarobkowe do RFN osób identyfikujących się z niemieckością, co odbija się na udziale w wyborach³⁹.

Mniejszość niemiecka od ujawnienia i zorganizowania się, będąc większością lub znaczącą grupą na terenie gmin we wschodniej części województwa opolskiego, zaczęła zgłaszać potrzebę udziału we władzach samorządowych i w innych strukturach administracyjnych. Wolę tę można uznać za naturalną reakcję – każda znacząca grupa chce mieć możliwość wpływu na decyzje lokalne i realizację swoich interesów⁴⁰.

Od pierwszej kadencji władze gminne, w których zasiadała mniejszość, wykazały się dużą aktywnością na rzecz poprawy stanu infrastruktury i jakości życia na Opolszczyźnie. Elementami tego był montaż linii telefonicznych, poprowadzenie gazociągów, wodociągów, sieci kanalizacyjnej i energetycznych (np. poprzez związki celowe Aqua Silesia i Dolna Mała Panew)⁴¹, budowa i remonty dróg, przychodni, szkół, przedszkoli, domów kultury, świetlic i obiektów rekreacyjnych. Poprawie uległa również estetyka wsi i miast⁴².

³⁷ Raport dotyczący sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2007, s. 17.

³⁸ R. Tkacz, *Aktywność społeczeństwa obywatelskiego...*

³⁹ K. Krawczyk, K. Sterczyński, *Zachowania wyborcze mniejszości niemieckiej na Śląsku Opolskim*, [w:], *Studia nad wyborami. Polska 2005-2006*, red. J. Raciborski, Warszawa 2008, s. 134 i nast.

⁴⁰ Z. Kurcz, *Mniejszość niemiecka w Polsce. Geneza, struktury, oczekiwania*, [w:] *Mniejszości narodowe w Polsce*, red. Z. Kurcz, Wrocław 1997, s. 103-104.

⁴¹ K. Bachmann, *Niemieckie pieniądze na śląską wodę*, „Die Tageszeitung” 5.05.1993, [w:] *Niemcy w Polsce. Artykuły z polskiej i niemieckiej prasy...*, s. 78-80.

⁴² J. Korbel, *Polska – Górny Śląsk – Niemcy. Polityczny bilans 50-lecia Poczdamu*, Opole 1995, s. 53; T. Browarek, *op. cit.*, s. 319-320.

Rycina 1. Gminy zamieszkałe przez mniejszość niemiecką

Źródło: http://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Język_niemiecki_w_gminach.png [3.09.2014].

Mniejszość wykorzystywała przy różnych projektach współpracę z niemieckimi miastami partnerskimi, fundacjami (Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej, Fundacja Rozwoju Śląska oraz Wspierania Inicjatyw Lokalnych założona przez towarzystwa mniejszości, a dofinansowywana przez stronę niemiecką), organizacjami (Niemiecki Czerwony Krzyż, Niemieckie Towarzystwo Rolnicze, Towarzystwo Współpracy Międzynarodowej i Gospodarczej, Związek Wypędzonych) i innymi instytucjami. W wielu gminach zanotowano również spadek bezrobocia⁴³.

Mniejszość niemiecka w samorządach jest dobrym partnerem i chętnie wchodzi w współpracę z innymi ugrupowaniami ze wszystkich stron sceny politycznej, stąd

⁴³ J. Plewko, *op. cit.*, s. 178-179.

też ma wysoką zdolność koalicyjną⁴⁴. Jej członkowie nie podkreślają ostentacyjnie swojej niemieckości, a w kampaniach wyborczych kładą nacisk na załatwianie spraw lokalnych czy modernizację gmin i regionu⁴⁵. Rozwój samorządności, oprócz wejścia Polski w struktury UE, był dla członków mniejszości jednym z głównych priorytetów w okresie transformacji ustrojowej Polski. Uzyskanie stałej pozycji w organach samorządowych było również elementem walki o prawa mniejszości i opiekę ze strony państwa⁴⁶.

Warto też podkreślić wysoką ocenę ogółu społeczeństwa dotyczącą udziału mniejszości niemieckiej w życiu publicznym oraz uznanie jej za istotny fakt społeczny, kulturowy i polityczny, a także jako wzbogacenie regionu w tych obszarach. O tyle jest to ważny element, że ujawnienie się mniejszości niemieckiej i to na dużą skalę spowodowało liczne napięcia, a wręcz konfliktowe sytuacje. Dzięki wystawianiu kandydatów przez mniejszość w wyborach na szczeblu parlamentarnym i samorządowym udało się włączyć jej przedstawicieli w struktury władzy (przede wszystkim lokalnej), a jej członków zaakceptowano jako współgospodarzy zamieszkałych przez nią terenów. Umożliwiło to także realizację postulatów mniejszości drogą legalną i zgodną z procedurami oraz pozwoliło rozładować emocje spowodowane nawarstwiającymi się problemami czy żądaniami⁴⁷.

Należy tu podkreślić, że przez długi czas pojawiały się liczne elementy sporne, takie jak formy restauracji kultury niemieckiej, nauczanie języka niemieckiego w regionalnych szkołach, tworzenie dwujęzycznych szkół czy kwestie pomników, szczególnie tych upamiętniających żołnierzy armii niemieckiej. Duże kontrowersje budziło również umieszczanie dwujęzycznych tablic z nazwami ulic i miejscowości, szczególnie gdy postulowano przywrócenie nazewnictwa wprowadzonego po reformie w 1933 r., kojarzącego się z reżimem nazistowskim⁴⁸. Ostatecznie kwestie te uregulowała Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a w większości spraw udało się wypracować, także dzięki udziałowi Niemców w strukturach samorządowych, kompromisowe rozwiązania⁴⁹. Dziś podwójne nazwy miejscowości stały się naturalnym elementem krajobrazu.

Istotnym problemem dla niemieckich organizacji działających na szczeblu lokalnym jest zbyt mała aktywność na rzecz pozyskiwania ludzi młodych, by zapewnić naturalną wymianę pokoleń, a przez to sukcesywny spadek poparcia w kolejnych

⁴⁴ G. Bartodziej, *op. cit.*, s. 24.

⁴⁵ Z. Kurcz, *Mniejszość niemiecka w Polsce*, s. 242-243.

⁴⁶ J. Korbel, *op. cit.*, s. 53.

⁴⁷ R. Tkacz, *Wybory jako płaszczyzna rozwiązywania konfliktów...*, s. 183, 195.

⁴⁸ B. Nitschke, *Niemcy, [w:] Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce po II wojnie światowej. Wybrane elementy polityki państwa*, red. S. Dudra, B. Nitschke, Kraków 2010, s. 61-65.

⁴⁹ Dz.U. 2005, Nr 17, poz. 141.

wyborach. Wielu działaczy to ludzie starsi, pamiętający wręcz czasy przedwojenne. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest m.in. brak oferty programowej dla młodych osób. Inną kwestią jest rozczarowanie zbyt małym zainteresowaniem tym obszarem i grupą ze strony RFN. Oczekiwania rozbudziły szczególnie działalność Związku Wypędzonych i innych organizacji oraz częste wizyty prominentnych gości w latach 90. XX w. Następną przyczyną zmniejszającej się liczby głosów oddanych na przedstawicieli mniejszości są wyjazdy zarobkowe⁵⁰.

Kolejnym wyrazem współpracy polsko-niemieckiej na szczeblu samorządowym, w której udział ma mniejszość niemiecka, są partnerstwa gmin i miast. Regionem partnerskim Opolszczyzny jest Nadrenia-Palatynat i to z tego landu pochodzi najwięcej gmin siostrzanych. Podobnie jak w innych przypadkach, koncentrują się one na organizacji wspólnych imprez i przedsięwzięć kulturalnych, sportowych i turystycznych, wymianie młodzieży, ochronie środowiska, rolnictwie, działalności gospodarczej czy wymianie doświadczeń samorządowców. Wyrazem solidarności była pomoc gmin i miast niemieckich w czasie i przy usuwaniu skutków powodzi w 1997 r., która bardzo dotknęła Opolszczyznę⁵¹.

Na uwagę zasługuje również to, że mniejszość niemiecka stanowi grupę bardzo dobrze zorganizowaną z wyrazistymi liderami i skutecznie realizującą swoje postulaty. Wyrazem tego jest powołanie przez niemieckich samorządowców Klubu Burmistrzów i Wójtów Pochodzenia Rodzimego przy TSKN na Śląsku Opolskim, który w 1994 r. zarejestrowany został jako stowarzyszenie pod nazwą Klub Samorządowy, a od 2000 r. działa jako Śląskie Stowarzyszenie Samorządowe⁵². Żadna z pozostałych mniejszości w Polsce, mimo że także ich członkowie są aktywni w samorządach, nie zdobyła takiej pozycji na zamieszkiwanych przez siebie obszarach. W sytuacji gdy w gminach wiejskich o mandat radnego ubiega się średnio ok. 2,5 kandydata, przy dobrej organizacji i mobilizacji szansa na wybór jest bardzo wysoka⁵³.

Podsumowanie

Mniejszość niemiecka czy ludność autochtoniczna utożsamiająca się z kulturą niemiecką stanowi o szczególnym charakterze Opolszczyzny. Jej udział w samorządach jest wyrazem chęci zachowania swojej odrębności czy właśnie tego szczególnego

⁵⁰ M. Budyta-Budzyńska, *Mniejszości narodowe – bogactwo czy problem? Instytucjonalizacja mniejszości narodowych w Polsce w latach 1989-2002*, Warszawa 2003, s. 142-146.

⁵¹ W. Lesiuk, M. Lis, A. Trzecielińska-Polus, *op. cit.*, s. 61-64.

⁵² T. Browarek, *op. cit.*, s. 319-320.

⁵³ J. Bartkowski, *Mniejszości narodowe w Polsce w wyborach lokalnych i prezydenckich*, [w:] *Oblicza lokalności. Tradycja i współczesność*, red. J. Kurczewska, Warszawa 2004, s. 436-441, 450-451.

charakteru regionu. Demokratyczny porządek państwowy, którego wyrazem jest samorząd terytorialny, stanowi środek do upodmiotowienia tej grupy, zapewnienia jej głosu w decyzjach dotyczących rozwoju danej społeczności lokalnej na zamieszkiwanym przez siebie obszarze. Pod tym względem zaangażowanie polityczne mniejszości niemieckiej jest bezsprzecznie bardzo dużą wartością⁵⁴.

Jest to także element „opolskiego cudu”, jak nazywane jest zgodne współistnienie Polaków i Niemców na Śląsku Opolskim. Przypadek zaangażowania politycznego mniejszości niemieckiej w samorządach jest również dowodem na to, że państwo polskie zdało egzamin ze zintegrowania mniejszości narodowych. Nawet jeśli pojawiają się wśród nich postulaty budzące kontrowersje, to właśnie przy udziale przedstawicieli we władzach udaje się je załagodzić, a problemy rozwiązywać na zasadzie kompromisu i dialogu⁵⁵.

Warto zaznaczyć, że trend ten wpisuje się także w działalność innych, mniej licznych mniejszości narodowych w Polsce, dla których samorząd jest formą upodmiotowienia politycznego. Udział w lokalnych wyborach daje możliwość sprawowania władzy i bycia współgospodarzem na danym terenie, co jest naturalnym prawem dla przedstawicieli mniejszości w kraju demokratycznym⁵⁶.

German Minority in the Polish Local Elections

Abstract

The presented paper is an analysis of the German minority participation in the Polish local government elections. The electoral results have been compiled and discussed together with the activity of the German associations at the local governmental level. The German minority is concentrated in the area of the Opole Silesia and is an important political factor in this region. The Germans regularly gain many seats in the commune, city and county councils, mostly in rural areas in the Western part of the Opole Voivodeship. They are also important faction in the Opole Regional Assembly. Despite the initial controversies and tensions they proved to be a solid host and an open partner for all political forces on the local political scenes. In broader perspective the participation of the German minority in the Polish local government structures is a natural process of the democratic development which is realized in Poland.

⁵⁴ R. Jończy, *Niemcy w Polsce po 1989 roku – kim byli i kim są. Czy raczej: Tożsamość ludności pochodzenia niemieckiego i rola tej ludności w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu opolskiego*, [w:] *Być Niemcem w Polsce. Ludzkie losy w wykładach i we wspomnieniach*, red. M. Wittek, Opole 2011, s. 118-119.

⁵⁵ Z. Górniak, *Syndrom dominacji*, „Newsweek Polska” 5.11.2001, [w:] *Niemcy w Polsce. Artykuły z polskiej i niemieckiej prasy...*, s. 32-34.

⁵⁶ J. Plewko, *op. cit.*, s. 178.